

ІХ МІЖНАРОДНИЙ ШЕКСПІРОЗНАВЧИЙ КОНГРЕС У ПРАЗІ

З 17 до 22 липня ц. р. у Празі (Чеська Республіка) проходив ІХ міжнародний Шекспірівський конгрес під назвою “Ренесансний Шекспір: Шекспірівські ренесанси/відродження” (“Renaissance Shakespeare: Shakespeare Renaissances”). Конгрес, що відбувається кожні п’ять років у різних країнах, цього разу зібрав у Карловому університеті понад п’ятсот учасників – від Бразилії до Японії, від США до України (зокрема, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка був представлений автором цих рядків). Головний організатор цього річного конгресу – відділ англійської літератури та культур Карлового університету під керівництвом проф. Мартіна Прохазки, також декана магістерської школи в Карловому університеті. Світовий Шекспірівський конгрес розпочав свій відлік від 1974 року, коли науковий симпозіум уперше відбувся у Ванкувері. Спочатку конгрес мав проходити щодва роки, проте з часом хронологія шекспірівських зустрічей змінилася: Вашингтон (1976), Стретфорд-на-Ейвоні (1981), Берлін (1986), Токіо (1991), Лос-Анджелес (1996), Валенсія (2001), Брісбен (2006) і, нарешті, Прага (2011). Поки що не відомо, в якій країні відбудеться ювілейний Х конгрес у 2016 році. Один із його організаторів проф. Нік Волтон зазначив: “2016 р. – надзвичайно важливий для Шекспіра, оскільки ми відзначатимемо 400-річчя з дня його смерті. Десь протягом місяця чи двох після цього конгресу ми зможемо оголосити місце чергової зустрічі через 5 років”. Основні претенденти на проведення Х конгресу – Франція та Великобританія.

Як зауважив у вступному слові проф. *М. Прохазка*, “уперше за всю історію конгресу країна з пострадянським спадком змогла зібрати провідних шекспірознавців світу. Деякі заходи під час конгресу мають нагадати, наскільки важливою була роль Шекспіра в Чехії у процесі здобуття незалежності й відторгнення советського спадку”. Цікаво, що саме театр (передовсім у Празі) став простором вільнодумства й саме Шекспір зробився своєрідним призвідцем і “рупором” у національному відродженні Чехії. Учасники конгресу неодноразово говорили про постановки “Макбета”. Ця трагедія максимально наближено резонувала з чеськими подіями вже майже п’ятдесятирічної давнини. Перша постановка цієї трагедії має знаменний характер: її здійснили чеські дисиденти тридцять два роки тому. Таємна поліція увірвалася в кімнату, де розгорталося дійство, й заарештувала “незгодних”, які за допомогою Шекспіра висловлювали свій протест. Згодом ця подія стала визначальною в одноактві Тома Стоппарда “Сахот’s Macbeth” (постановка 1979 р.).

Трупа “Англійських комедіантів” Роберта Брауна відвідала Прагу в 1596 і 1603 роках. Чеські аристократи неодноразово бачили шекспірівські вистави в англійському “Глобусі”. Відомо також, що до середини сімнадцятого століття у Празі адаптації шекспірівських п’єс були вельми поширені. У 1650-і “Зимова казка” Шекспіра була поставлена у Празі під назвою “Трагікомедія винахідливого крадія”. За рік вулицями Праги можна було спостерігати лялькові вистави, що базувалися на творах Шекспіра. Аудиторія 1790-х рр. аплодувала постановці “Гамлет, або Принц ліліпутів”.

Конгрес 2011 року не відбувся би без підтримки британської Шекспірівської асоціації у Стретфорді, виконавчий директор і підскарбій якої проф. Нік Волтон. Саме фінансова підтримка з боку Асоціації допомогла потрапити на конгрес багатьом молодшим дослідникам творчості Шекспіра й аспірантам. Серед почесних гостей були професори *С. Веллс* (доповідь “Шекспір: людина європейського Ренесансу”), *М. Гільскі* (“Шекспірівський театр і мова: чеський досвід”), *М. Гарбер* (“Чеські побратими: коли Шекспір зустрів Кафку”), знаний грузинський режисер *Р. Стурра* (світову славу здобули його постановки “Ричарда III”, “Бурі”, “Гамлета”).

На конгресі часто лунала тема перекладів. Говорили про перекладацьку традицію творів Шекспіра в Румунії, США, Бразилії, Іспанії, про специфіку перекладацьких стратегій та зв’язок перекладацького методу з виторвням канону в національній літературі.

Одна з почесних гостей проф. *Дж. Сірз* на пленарному засіданні прочитала лекцію про трансформації “Отелло” в сучасному американському театрі на основі феміністичної та постколоніальної реконструкції Шекспіра, зосередивши увагу на темах, які ніколи не були “нормальними” для “порядних шекспірознавців”. Це почасти табуйовані й досі теми раси, статі, політики й релігії в шекспірівському дискурсі. Дослідниця звернулася до кількох “канонічних” постановок “Отелло” в США в середині ХХ ст. У тих інтерпретаціях найнезрозумілішим персонажем видається сам Отелло: режисери показували його то інфантильним, то просто пришепелуватим у незбалансованих рухах, у поведінці, навіть колір шкіри був якимсь абстрактно-чорним, як сказала

Д. Сірз (дослідниця звернула увагу на те, як режисери в Отелло використовували для конструювання персонажа стереотипну “колоніальну тріаду”: “emotional, excitable, and unstable”). Сучасні театральні версії “Отелло” у США прагнуть переінакшити класичну трагедію. Так, одна з них використовує структуру блюзу як важливий композиційний і сюжетотворчий принцип у постановці. “Сьогодні важливо ставити запитання на кшталт: “Хто такий Отелло в моїй культурі?”. Лише в такому разі Шекспір буде оживлений і адекватний нашому часові.

Серед найпоширеніших методів сучасного літературознавства, до якого зверталися дослідники Шекспіра, можна назвати такі: репрезентизм, історицизм і конвенціоналізм. Проф. *Б. Сміт* (США) зупинився в доповіді на висвітленні цих трьох теоретичних концепцій. На його думку, Шекспір нині може бути прочитаний лише як “сучасний автор”. Зрештою, вихідна аксіома презентизму – “існує лише те, що існує сьогодні”. У такому разі презентизм виступає як антипод до історицизму, подібно до інших антагоністичних пар: структуралізм – деконструкція, матеріалізм – ідеалізм. Сміт зазначає, що художня література завжди тільки сучасна, інакше “вона є архівом ідей минулого”. Якщо ми здатні співпереживати героям Шекспіра, якщо ми бачимо їхні аналоги сьогодні, то це означає, що Шекспір не є історичним спадком, який треба вивчати тільки з позиції історичного контексту.

Багато промовців говорили про те, що теоретичний дискурс навколо Шекспіра настільки потужний, що часто ми забуваємо про сам художній текст, його психологічне наповнення. Так, сьогодні важливо знову відходити від “-ізмів”, адже читацька рецепція, зрештою, “наше мислення не визнає розподілу на “-ізми”, – зауважила проф. *Л. Чарнз* з Університету Індіани (США). На її думку, “говорити про щось і говорити про те, як говорити про щось, – дві відмінні стратегії, які зовсім по-іншому реконструюють шекспірівську дійсність у літературознавчих і культурологічних студіях”. Ішлося про те, що сьогодні в дослідженнях “Шекспір уже не такий, як він є насправді, а підігнаний під рамці сприйняття або теорії”.

Останнє пленарне засідання зібрало режисерів, які мали розповісти про власний досвід діалогу із Шекспіром. Попервах на засіданні мав виступити Вацлав Гавел разом із режисером Томом Стоппардом на тему “Шекспір і політична зміна”. Однак стан здоров'я колишнього чеського президента й письменника погіршився, і захід довелося скасувати. Проте не менш цікавою була розмова з чеськими режисерами (зокрема, з Властою Ґаллеровою), а також із грузинським режисером Робертом Стуруа.

Р. Стуруа був доволі скептичний в оцінці сучасних культурних проєкцій. “Театр не може змінити світу, але він може привнести у світ моральну оцінку”. У шекспірівському театрі навіть “погані” персонажі наприкінці трагедії замислювалися над своїми вчинками, вони починали рефлексувати. А в сучасному театрі такої критичної рефлексії стосовно себе вже немає. Шекспірівський художній простір не обмежується чіткими морально-етичними демаркаційними лініями, і герої не мають бінарного розподілу на “чорно-білих”. Саме переходи, психологічна трансгресія викликають значно більший інтерес, адже вони показують, що людина здатна до змін протягом усього життя. Режисер завершив виступ віршем Ж. Превера “Пікассо та яблуко”, в якому різні мистці – кубісти, імпресіоністи та ін. – дискутують: як намалювати яблуко, котре вони бачать перед собою. У цей час ішов Пікассо, який узяв яблуко і з'їв. “Так і Шекспір з'їв усе й залишив для нас життя, яке сам придумав”, – зауважив Р. Стуруа.

Шекспірівський конгрес був інформативним і результативним. Імпульси від цієї однієї з найпотужніших подій у світовому літературознавчому житті розійдуться в різних країнах, у різних академічно-наукових спільнотах. Протягом чергових п'яти років матеріали делегатів будуть опубліковані в наукових збірниках.

Дмитро Дроздовський
м. Київ

Отримано 26 липня 2011 р.

ВАСИЛЬ СТЕФАНИК ТА УКРАЇНЬСЬКА КУЛЬТУРА КІНЦЯ ХІХ – ХХ СТОЛІТЬ

12 та 17–18 травня 2011 р. спільними зусиллями Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (Івано-Франківськ) і Ягеллонського університету (Краків, Польща) відбулася міжнародна науково-практична конференція “Василь Стефаник та українська культура кінця ХІХ – ХХ століть”. Співорганізаторами конференції також стали Управління культури Івано-Франківської обласної державної адміністрації, Снятинська районна державна адміністрація, Русівський літературно-меморіальний музей Василя Стефаника, Івано-Франківська обласна організація Національної спілки письменників України.